

Mr. Andelko ZELENIKA

OBLJETNICA GRADA MOSTARA (1452.-2002.)

Gradovi kao i ljudi u svojoj prošlosti imaju značajnije datume i obljetnice. Ove 2002. god. grad Mostar obilježava svoju 550. godišnjicu prvog spomena naselja, grada i tvrđave na Neretvi. Budući da su se javne, državne i kulturne institucije glavnog grada Hercegovine oglušile o ovoj značajnoj obljetnici, kao građanin ovoga grada i dugogodišnji kroničar kulturno-povijesnih zbivanja na ovim prostorima, imam dužnost i moralnu obvezu ukazati na ovaj datum u bogatoj i burnoj prošlosti grada Mostara. Čime se može opravdati ovaj nemar i zaborav? Devastacijama svake vrste, a posebno urbane kulture koju je ovaj grad stoljećima imao, velikim priljevom ruralnog izbjegličkog stanovništva, etničke i administrativno-političke podijeljenosti grada, zapostavljenosti i osiromašenja kulturnih institucija utjecali su da se ova obljetnica zaboravi.¹

U srednjem vijeku gradovi s utvrđenjima podizani su na strateški važnijim položajima, pomorskim i riječnim prometnicama, te raskrižjima trgovačkih putova i značajnijih prirodnih prijelaza. Tako je postupno koncem prve polovice 15. st. pored ušća rijeke Radobolje u Neretu nastalo naselje na obalama rijeke, te utvrđenja i most čime je udaren temelj budućem gradu Mostaru.

Za izučavanje srednjovjekovne prošlosti Bosne i Hercegovine i njoj susjednih zemalja najznačajnija vrela nalaze se u poznatom Dubrovačkom arhivu. U jednom dokumentu ovoga arhiva datiranom prije 550 godina, 1452. god. nalazimo da se sin poznatog velikaša hercega Stjepana Kosače,

¹ Pored stručnog priloga autora ovog natpisa pod nazivom "550. obljetnica spomena grada Mostara (1452.-2002.)" objavljenog u časopisu *Motrišta*, izdavača Matice Hrvatske, br. 24, Mostar lipanj 2002., str. 15-19, i priloga Karla Drage Miletića "O prvom mostarskom mostu na Neretvi", *Motrišta*, br. 25, studeni 2002., str. 190-194, jedina institucija u gradu Mostaru koja je javno obilježila ovu obljetnicu bio je HPT d.o.o. Mostar, koja je na inicijativu prof. Dodiga tiskala prigodnu poštansku marku s motivom rekonstrukcije starog lančanog mosta (1452.-2002.)

koji je vladao širim područjem današnje Hercegovine, odmetnuo od oca i zauzeo pored ostalih “duo castelli da ponte di Neretua” (dva utvrđenja grada s mostom na Neretvi).²

Istraživači starije prošlosti Mostara i ovog dijela Hercegovine obično uzimaju ovaj podatak kao početak razvoja grda na Neretvi. Prema navodima također uglednih dubrovačkih kroničara M. Orbinića³ i D. Lukarića⁴ Mostar je osnovao 1440. god. ugledni patarenski gost Radin Butković, jedan od najistaknutijih dvorjanika hercega Stjepana Kosače. Ovi navodi su vjerojatni i mogući iako ne spominju izvor kojim potvrđuju odakle su došli do godine osnivanja grada.

Pored niza povjesničara koji su istraživali stariju prošlost i nastanak grada Mostara, najbolju studiju o ovoj problematici objavio je dr. Pavao Andelić, naš ugledni povjesničar i arheolog, specijalist za srednji vijek Bosne i Hercegovine. Prema navodima ovoga autora utemeljenim na dubrovačkom dokumentu iz 1452. god. “duo castelli da ponte di Neretua” i drugim povjesnim vrelima grad na desnoj obali Neretve spominje se kao Cimski grad 1443., 1444. i 1454. god.⁵ Ovaj naziv dobio je po toponimu Cim, starom naselju zapadno od grada.

Također, prema interpretaciji istog autora grad kastel na lijevoj obali Neretve imao je naziv Nebojša koji se spominje u povjesnim vrelima 1444., 1448. i 1454. god.⁶ Proces spajanja navedena dva grada zajedno s mostom u jedno naselje počeo je prije 1452. god. kada oba grada nose jedinstvenu oznaku dva grada na Mostu. Zapadni grad se nešto brže sjedinjavao s mostom, jer se on već 1454. god. naziva po mostu, dok u istom dokumentu naziv Nebojša (istočni grad) zadržaje svoje prvotno ime. Spajanje dva grada s mostom, koje je počelo prije 1452. god. u prvim godinama turske uprave u ovim krajevima, 1468. god. već je bilo završeno.⁷

Ako se postavi pitanje kako je i zašto u srednjem vijeku došlo do podizanja lančanog mosta na ovom dijelu toka rijeke Neretve u Hercegovini, dolazimo do vrlo jasnog odgovora. Dugo vremena dva velika područja

² N. Jorga, *Notes et extraits pour servir e l' histoire des Croasades II*, Paris 1899., str. 465.

³ M. Orbini, *Kraljevstvo Slovena*, Beograd, 1968., str. 181-182. (prijevod Z. Šundrica), G. Luccari, *Capioso ristretto degli annali di Ragusa*, Ragusa 1790., str. 166.

“...Na sudetta sepultura e cancellato il suddetto nome di Radivoj Gost il quale ha edificata la Città di Mostar sopra di fiume Narona, come racconta Mauro Orbini...”

⁴ J. Sopota, *Hercegovina*, 2000.-2001., str. 51. Gost Radin Butković bio je podrijetlom negdje od Konjica. Bio je prvo u službi uglednog velikaša Radoslava Pavlovića i poslanik Stjepana Vukčića Kosače u Dubrovniku, a potom hercegov glavni i “dobar” savjetnik. Neposredno prije dolaska Turaka u Hercegovinu odlazi u Ston, gdje umire početkom 1467. god. Ostavio je veliko bogatstvo od 5640 zlatnih dukata.

⁵ P. Andelić, M. Sivrić i T. Andelić, *Srednjovjekovne Humske župe*, Mostar 1999., str. 160-182.

⁶ Isto, str. 182.

⁷ Isto, str. 180-182.

hercegove zemlje u posjedu moćnog feudalca Stjepana Kosača bila su razdvojena koritom rijeke Neretve koju je bilo neophodno premostiti odgovarajućom komunikacijom.

To je izvršeno na najpogodnijoj prirodnoj lokaciji na Neretvi gdje su već postojala dva naselja na obalama rijeke koja su se nakon gradnje mosta spojila u jedan grad. U povijesnim dokumentima, do sada poznatima, datiranim od 1443. do 1454. god. gradovi tvrđave na lijevoj obali Neretve Nebojša i desnoj Cimski grad ili Cimovski grad kao i grad na Mostu, navodi se da se nalaze u upravno-političkom području ranofeudalne župe koja se tada zvala Večerić (Večenike).⁸

O srednjovjekovnom lančanom mostu na Neretvi u Mostaru, prethodniku turskog kamenog mosta iz 1566. god. sačuvana su dva značajna izvještaja poznatih turskih kroničara i putopisaca. Prema Hadži Kalfi, poznatijem po nazivu Čatib Čelebija, turskom geografu iz 17. st.: "U Mostaru ima vrlo stari most na jedan svod, sazidan godine 974. /1566./. Pošto je većina bašča s one strane rijeke, to se ranije preko mosta prelazilo jednim velikim drvenim mostom, koji je visio na lancima, i pošto nije bio utvrđen na stubovima, tako se tresao, da se preko njega sa smrtnim strahom prelazilo. Poslije osvojenja stanovnici zamoliše sultana Sulejmmana da im on načini most od kamena..."⁹

Evlija Čelebija koji je zabilježio niz historijskih podataka o mnogim gradovima i pokrajinama Turskog Carstva prolazio je našim krajevima od 1664. do 1665. god. i pored ostalog u Mostaru je zabilježio tada sačuvanu predaju o lančanom mostu. On navodi sljedeće: "Mostar znači köprili - šeher (grad s mostom). Po pričanju latinskih historičara bio je ovdje nekada lančani most. Gvozdeni lanci su bili debeli kao stegno..."¹⁰

Iz srednjovjekovnog predturskog razdoblja grada Mostara, na lijevoj obali rijeke u blizini lančanog i kasnije kamenog Starog mosta još uvijek su sačuvani ostaci starih utvrđenja. To je poznata Mala kula (pored muzeja) koja je sačuvala stari naziv Herceguša (po hercegu Stjepanu Kosaci). Pored ove obrambene kule koja je štitila naselje, grad i lančani most s istočne strane u tijeku opsežnih radova na sanaciji Starog kamenog mosta u Mostaru 1963. god. autor ovoga priloga identificirao je ostatke polukružne kule koja se nalazila na prilazu lančanom mostu, oko 6 m ispod sadašnje kaldrme kamenog mosta. Točna lokacija ostatka ove kule je između bivše prodavaonice umjetnina kipara N. Njirića i Golubovića magaze.¹¹ Ova

⁸ Isto, str. 180-182.

⁹ K. Gujić, *Najljepši turski mostovi u BiH*, Gajret, sv. 3., 1934.

¹⁰ E. Čelebija, *Putopis*, knj. II, Sarajevo 1957., str. 241-242.

¹¹ A. Zelenika, *Pronadeni ostaci još jedne kule kod Starog mosta u Mostaru*, Sloboda, Mostar, br. 36, 2. 9. 1963., str. 8.

identifikacija potvrđena je u tijeku 2001. i 2002. god. prilikom obavljenih opsežnih arhitektonskih i arheoloških istraživanja koja su obavili stručnjaci iz Dubrovnika u okviru projekta obnove i rekonstrukcije Starog mosta u Mostaru.¹² Detaljnije podatke i rezultate ovih istraživanja ostataka srednjovjekovnih predturskih utvrđenja i lančanog mosta objavit će se u posebnom prilogu u ovom broju zbornika *Hercegovina*. Nakon toga očekujemo da će se rasvijetliti jedan dio tajni srednjovjekovnog naselja, utvrđenja i mosta u Mostaru.¹³

Jednu od niza nepoznanica o lančanom mostu u Mostaru, i to njegov izgled i konstrukciju, pokušao je riješiti poznati istraživač starih kamenih mostova prof. dr. Milan Gojković, svojedobno nadzorni inženjer na sanaciji Starog mosta u Mostaru 1963. god. Ovaj autor je do sada napisao najozbiljniju znanstvenu studiju ne samo o izgledu i konstrukciji ovog mosta već i o kompleksnoj problematici ove zanimljive i specifične komunikacije u ovom dijelu Hercegovine.¹⁴ O ovom mostu do sada se uglavnom pisalo sporadično i to prigodom historijskih i drugih razmatranja o turskom kamenom mostu.

Pored još uvijek nepotpunih povijesnih izvora o počecima nastanka i razvoja predturskog naselja, utvrđenja i izgradnje lančanog mosta na Neretvi u Mostaru, nakon 550 godina nedostaje nam niz zajedničkih podataka:

- točno vrijeme i godina izgradnje mosta,
- tko je bio poručitelj i financijer mosta,
- tko su bili graditelji mosta.

Razmatrajući povijesna zbivanja u hercegovozi zemlji za vrijeme vladavine ovog moćnog feudalca Stjepana Kosače polovicom 15. st., koji je inače bio u čestim sukobima sa svojim susjedima, lančani most u Mostaru mogao je biti podignut samo za vrijeme mirnog razdoblja vladavine ovog velikaša

¹² Navedene ostatke srednjovjekovne kule koje je objavio A. Zelenika 2. 9. 1963. navodi također prof. M. Gojković u znanstvenom prilogu "Jedna hipoteza o izgledu i konstrukciji mosta preko Neretve u Mostaru prije građenja Starog mosta", Zbornik zaštite spomenika kulture, Beograd 1966., XVII, 51-64.

¹³ Jedan od vrlo delikatnih zadataka konzervatora u Mostaru bit će, kako nakon izvršenih arheoloških i arhitektonskih istraživanja i rekonstrukcije Starog mosta, izvršiti prezentaciju najzanimljivijih arheoloških nalaza koji su otkriveni na lijevoj i desnoj obali Neretve pored srednjovjekovnog lančanog mosta u Mostaru. Ovom prigodom bit će neophodno potrebno načiniti podzemnu komunikaciju iz prostorija nekadašnjeg tzv. Labirint bara, ispod prilazne rampe k mostu i Sultan Selimova mesdžida, kod kule Herceguše. Na ovaj način omogućilo bi se posjetiteljima i turistima razgledanje srednjovjekovnih nalaza. Vidi prilog dr. Ž. Peković, *Sondažna istraživanja utvrđenja mostarskog mosta*, Zbornik Građevinskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, 2002.

¹⁴ M. Gojković, o.c. 51-64. Na osnovi arheoloških istraživanja obavljenih koncem 2002. god. dijelovi drvene konstrukcije obalnih stupova mosta odgovaraju Gojkovićevoj hipotezi o pokušaju rekonstrukcije ovog objekta koju je izvršio 1966. god. Nalazi ležišta greda s ostacima velikih gvozdenih čavala i klinova te njihov izvorni položaj koji gotovo u potpunosti odgovara osovini novog kasnijeg kamenog mosta i njegovom položaju u odnosu na Stari most iz 1566. god.

koji je bio u dobrim odnosima s bosanskim kraljem s jedne i Dubrovačkom Republikom s druge strane. Oni su u to doba bili vrlo značajni činitelji u političkim, gospodarskim i susjedskim odnosima ovih zemalja.

Prije podizanja srednjovjekovnog lančanog mosta na Neretvi već su postojala dva naselja u blizini obala rijeke, koja su bila utvrđena i u povijesnim vrelima se spominju kao gradovi kasteli. Ako se postavi pitanje kako se u to doba komuniciralo, prelazilo preko Neretve na ovom mjestu, pretpostaviti je da je to vršeno pomoću skele. Očekivati je da s vremenom dođe do pouzdanih izvora o ovoj prepostavci.

Prema do sada poznatim pouzdanim podacima u kojima se spominju poimenično utvrđeni gradovi kasteli na Neretvi (Cimovski, Cimiacho, Civitate pontis /grad Most/ - prema toponimu Cim i Nebojša), "duo castelli da ponte di Neretua", kao i navoda dubrovačkih kroničara M. Orbinija i D. Lukarića, srednjovjekovni lančani most u Mostar podignut je najvjerojatnije oko 1440. god.

Na osnovi tvrdnji dr. Pave Andelića do početkom 15. st. upravni kotar župe Večerić obuhvaćao je okolicu Mostara s obje strane Neretve. Taj kotar je već 1408. god. bio razdijeljen na dva dijela. Dio na desnoj obali rijeke ulazio je u posjede velikaške obitelji Radivojevića, a dio na lijevoj strani pripadao je Kosačama. Ova razdioba održala se i kasnije, sve do formiranja jedinstvenog grada Mostara, tako što je istočni dio pripao kotaru grada Nebojše, a zapadni kotaru grada Cima, odnosno Mosta.¹⁵

Iako još uvijek nemamo detaljnijih i pouzdanijih podataka tko je bio poručitelj i financijer izgradnje lančanog mosta, ne bi trebalo biti nikakve dvojbe: to je bio svakako tadašnji gospodar ovog područja Stjepan Vukčić Kosača, utemeljitelj Hercegovine.

O graditeljima lančanog mosta u Mostaru zasad također nemamo pouzdanih podataka i dokumenata ili vjerojatnije još uvijek nisu otkriveni. Međutim, kada govorimo o starim mostovima na rijeci Neretvi, treba imati na umu činjenicu da je savlađivanje prijelaza preko brze i velike rijeke bio stoljećima veliki tehnički problem. Lokalni graditelji u 15. st. ovako delikatan i smion zahvat tada nisu mogli poduzeti.

Zahvaljujući također dubrovačkim povijesnim vrelima znatan broj građevinskih radova većeg opsega i solidnije gradnje u srednjem vijeku u Bosni i Hercegovini podigli su dubrovački graditelji koji su posjedovali veliko znanje, iskustvo i graditeljsku tradiciju. O ovome je sačuvano i više dokumenata. Nakon pada Bosne pod Turke (1463.) u cilju obrane donje Neretve od Turaka ugarsko-hrvatska vojska Matije Korvina, uz

¹⁵ P. Andelić, o. c. 180.

financijsku pomoć hercega Stjepana i njegovih sinova kao i dubrovačkih graditelja, intenzivno radi na utvrđivanju grada Počitelja u Hercegovini. Tada su bili angažirani majstori i poznati dubrovački graditelji, koji su, pored ostalog, trebali graditi i most preko rijeke Neretve.¹⁶

Ove činjenice upućuju nas na zaključak da su jedino dubrovački graditelji, koncem druge polovice 15. st., bili u mogućnosti riješiti i izvršiti vrlo složen i smion graditeljski zahvat i podići lančani most u Mostaru, po narudžbi Stjepana Kosače koji je tada bio na vrhuncu svoje moći. I nakon dolaska Turaka u naše krajeve dubrovački graditelji sudjelovali su na mnogobrojnim javnim, obrambenim i sakralnim objektima, kako u Mostaru tako i na širem području Hercegovine.

Budući da je iz starije prošlosti početaka i razvoja naselja, utvrđenja i lančanog srednjovjekovnog mosta preko rijeke Neretve u Mostaru ostalo niz nepoznanica, od mlađih istraživača i povjesničara očekujemo u bliskoj budućnosti da dođu do novih dokumenata i saznanja koja bi upotpunila sliku o ovom važnom razdoblju burne prošlosti glavnog grada Hercegovine.

Nastojanjem autora ovog priloga i istraživača starije prošlosti Hercegovine kao i dijela kulturnih institucija u Mostaru pokušat ćemo početkom 2003. god. prirediti stručni simpozij ili okrugli stol s temom 550. obljetnica spomena grada Mostara (1452.-2002.), kako bi se na adekvatan način obilježio ovaj važan datum glavnog grada Hercegovine.

Sažetak

Glavni grad Hercegovine Mostar ove 2002. god. obilježava svoju značajnu obljetnicu, 550. godišnjicu prvog pisanih spomena tvrđave i mosta na Neretvi.

U dokumentu poznatog povijesnog arhiva u Dubrovniku datiranog 3. travnja 1452. zabilježeno je da je Vladislav Hercegović, odmetnuti sin hercega Stjepana zauzeo "Blagay et duo castelli da ponte di Neretua..."

Naselja s utvrđenjima na lijevoj i desnoj obali Neretve pored ušća rijeke Radobolje i prvobitni lančani most podignuti su oko 1440. god. Ovaj srednjovjekovni most bio je u uporabi punih stotinu godina nakon dolaska Turaka u Hercegovinu do izgradnje kamenog mosta 1566. god.

Lančani most podignut je za vrijeme vladavine hercega Stjepana Kosače, a njegovi graditelji najvjerojatnije su bili dubrovački majstori.

¹⁶ I. Mustać, *Počitelj u sustavu obrane Hrvatsko-Ugarske države od Turaka*, Zbornik Povijest hrvatskog Počitelja, Čapljina - Zagreb 1996., str. 56.

JAHRESTAG DER STADT MOSTAR (1452.-2002.)

Zusammenfassung

Die Hauptstadt von Herzegowina Mostar feiert im Jahr 2002 ihren wichtigsten Jahrestag - das 550- sten Jubiläum der ersten geschriebenen Andenken von Festung und Brücke an Neretva. In der Urkunde des bekannten vom 3. April 1452 datierten Geschichtsarchivs in Dubrovnik wurde notiert, dass Vladislav Hercegovic, der abtrünnige Sohn vom Herzog Stjepan hat "Blagay et duo castelli da ponte di Neretua..." erobert.

Die Siedlungen mit Festungen auf dem linken und rechten Ufer von Neretva neben der Mündung des Flusses Radobolja und die ursprüngliche Kettenbrücke wurden um 1440 errichtet. Diese mittelalterliche Brücke war im Gebrauch noch ein ganzes Jahrhundert nach der Ankunft der Türken in Herzegowina bis zur Errichtung der Steinbrücke 1566.

Die Kettenbrücke wurde in der Zeit der Herrschaft von Herzog Stjepan Kosaca errichtet, und ihre Baumeister waren wahrscheinlich die Meister aus Dubrovnik.

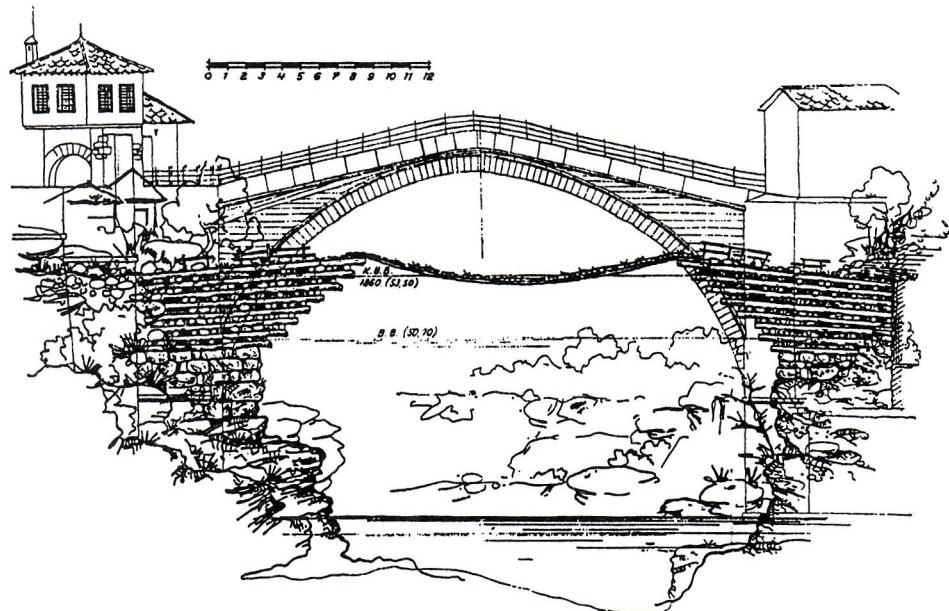
En estos pueblos se festejan fiestas de romería que duran todo el año. En la
primavera se celebra la fiesta de San Juan o San Juanito, que es la más importante.
En la noche del 23 de junio se celebran fiestas en honor de San Juan, con
música, bailes y fogatas.

Engny et le Génie à grande échelle.

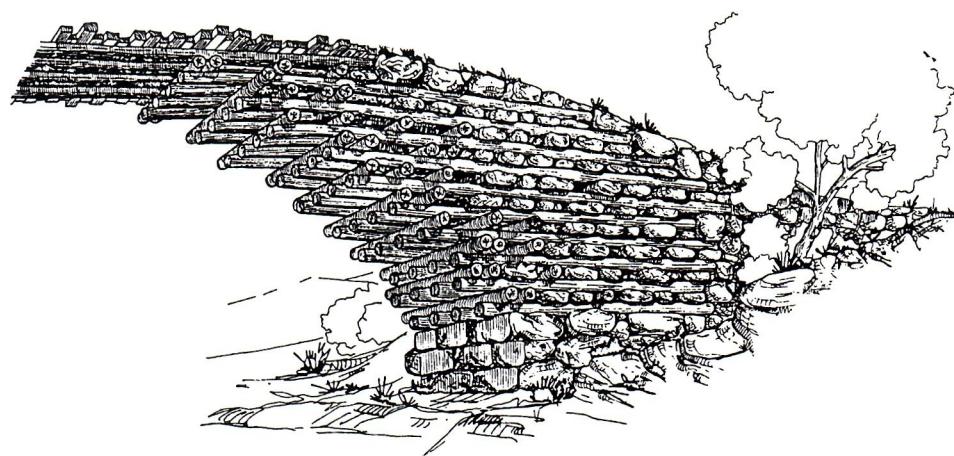
Barroaldo Juanmo oblatoyos no tiene fin faciles hoy no hay. El bendito
nunca reciba estos frutos habranno donado gran felicidad al florero gran propietario
tambien la riqueza e gran resto presidente de la cedula esto de nuestro juntillero. C-
rossi ne vendieron la casa e el coche, estan en muy buena blanca. El papa niente esto de
nuestro juntillero se mordera y aguare malo e una amargura la difamacion e vendetta q ha
el Atto suo fiel e muy serio desfase no abandonarla fui alla mordre, e una pena
extraña qchq no es mas q el qual angelito podria obtener esto nun juntillero no
podria prenderla contra el Atto suo fiel, qm d. qm d. qm librando el Atto
juntillero capon de abander altoende el no podra atraparla la difamacion al florero
punto de someterse qchq abandone mordre el Atto. D. La rosal come e pugnante el
pugnante qchq piagn no qm Rossi dar amores compres e favores al detto
Atto oblatoyos qm nun qlli mude e duro, qchq para possibile al florero. D. q
papa regnose qchq no e cosa alcuna por qual se faga por qm como
e qm despedir sin tra lo nro juntillero, e lo Atto suo fiel. qm questo
despedimento qmsto Atto. D. grande qm sin possibile. Confundido q
qm el mordre qchq mordi a qmsto el Atto q Rossi adoro much
el Atto mordre oblatoyos.

L'altro giorno ho fatto un po' di shopping e ho comprato
tutti i vestiti che avevo bisogno per la scuola. Ho anche
comprato una parrucca sintetica che mi fa sembrare più grande.
Ho deciso di non uscire con i miei amici perché non mi piacciono
e ho deciso di uscire solo con i miei fratelli. Ho deciso di non uscire
con i miei genitori perché non mi piacciono. Ho deciso di uscire
con i miei fratelli perché mi piacciono. Ho deciso di uscire
con i miei genitori perché mi piacciono.

Sl. 1. *Faksimil dokumenta iz Povijesnog arhiva u Dubrovniku. Vladislav Hercegović, odmetnuti sin Stjepanov, oduzeo je "...Blagay et duo castelli da ponte di Neretua..." (DAD, 21.1/Lettere 2 Commisioni di Levante 1449.-1453., No 15, f.110/3.4.1452.).*

Sl. 2. Rekonstrukcija lančanog predturskog mosta u Mostaru dr. M. Gojkovića
(ucrtan na nizvodnom izgledu Starog mosta).

Sl. 3. Konstrukcija drvenog dijela obalnog stuba lančanog mosta
u Mostaru dr. M. Gojkovića.